

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՇԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կրօնական եւ Աստուածաբանական

Թիի 7

ՇԱՂԿԱԶՍՐԴ ԿԻՒՐԱԿԷ, 17 ԱՊՐԻԼ, 1888

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒ ԺԹ. 29—38

Եւ եղեւ իբրեւ մերձեցաւ 'ի Բեթփաղէ և 'ի Բեթանիա մօտ 'ի լեռանն որ կոչի ձիթենեաց, առաքեաց երկուս յաշակերտացն իւրոց և ասէ. Երթայր գուր 'ի գեօղն՝ որ հանդէպ մեր կայ. յոր իբրեւ մօտնէք՝ գրտանիցէք յառանակ կապեալ, յորում որ 'ի մարդկանէ երբեք ոչ նստաւ. լուծէք զնա և ւծէք: Եւ եթէ որ հարցանիցէ զձեզ՝ եթէ ընդէր լուծանէք, այսպէս ասա՛ղիք ցնա, թէ տեսան իւրում՝ պիտոյ է: Իբրեւ չոգանն որ առաքեցանն, գտին որպէս ասացն ցնոսա, կայր յառանակն: Եւ մինչդեռ լուծանէին գյուղանակն, ասին տեարքն նորա ցնոսա. զի՞ լուծանէք գյուղանակդ: Եւ նորա ասին. տեսան իւրում՝ պիտոյ է. և ւծին զնա առ Յիսուս, և արկին զնովա հանդերձ, և հեծուցին զՅիսուս: Եւ մինչդեռ երթայր, զհանդերձ իւրեանց տարածանէին զճանապարհան: Եւ իբրեւ այն ինչ մերձ եղեւ 'ի զառ 'ի վայր լերինն ձիթենեաց, սկսաւ ամենայն բազմութիւն աշակերտացն ուրախութեամբ օրհնել զԱստուած 'ի ձայն մեծ՝ վասն ամենայն եղբրոց զորութեանցն զոր անսին, և ասէին. Օրհնեալ որ գայ թագաւորդ յանուն Տեառն. խաղաղութիւն յերկինս, և փառք 'ի բարձունս:

ԳԱԼՈՒՍՏՆ ԴՐԻՍՏՈՍԻ Ի ՔԱՂԱՔՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Քառասնօրեայ պահոց եւ ապաշխարութեան օրերն ան-
ցան եւ այժմ կ'սկսիմք Քրիստոսի փրկարար տնօրինութեանց
յիշատակն պահել: Աւագ շաբաթուն չը պիտի հասարակ քա-
ռասնօրեայ պահոց նման միայն մեր մեղքերն ողբամք եւ
ապաշխարեմք. արդարեւ սգոյ շաբաթ է, այլ այդ սուգն
Քրիստոսի չարչարանաց եւ մահուան համար է: Աւագ շա-
բաթ կը կոչուի իւր մեծ նշանակութեան պատճառաւ. այս
մէկ շաբաթուն մէջ Քրիստոս իւր Եկեղեցւոյ բոլոր հիմունքն
դրեց որոյ վերայ զինի իւր համբարձման իւր Առաքեալք
հաստատեցին զայս Տուն երկնային: Այսօր յատկապէս կը
տօնեն նորա գալուստն 'ի քաղաքն Երուսաղէմ որ էր սկիզբն
իւր տնօրինութեանց: Ի յիշատակ այն թագաւորական հան-
դիսին որով Քրիստոս մտաւ 'ի սուրբ քաղաքն մենք եկեղե-
ցիքն կը զարդարենք ծաղիօք եւ ոստովք ձիթենեաց եւ ար-
մաւինեաց, յորմէ եւ տօնս այս Ծաղկազարդ կոչի: Արեւել-
եան ազգաց իշխանների նման Քրիստոս իւր վերայ նստած կը
մտանի յերուսաղէմ. եւ այս սրարագայն սուրբ հարք խորհր-
դաւոր կերպիւ բացատրեցին իբր թէ Քրիստոս նստելով 'ի
վերայ նոր յաւանակի նշանակեց թէ յետ այսու հեթանոսներն
եւս պիտէր հրաւիրուէին 'ի ժառանգութիւն Աստուծոյ. ո-
րովհետեւ մինչեւ ցայն վայր հրեայք միայն իբրեւ ընտրեալ
ժողովուրդ Աստուծոյ կը սեպուէին: Այս աւուր շարականն
սորա նկատմամբ կ'ասէ.

Թագաւոր գլով քս յաշխարհս

Մըսեր 'ի քաղաքն Երուսաղէմ

Վոչիլ զհեթանոսս յեկրպագութիւն:

Այս աւուր երեկոյեան ժամասացութեանց մէջ նշանաւոր
է Դոմէքսի արարողութիւնն որ կոչումն հեթանոսաց ի քրիս-
տոնէութիւն կը տօնէ, բայց նաեւ « զկատարածի գալստեանն
եւ զդատաստանի աւուրն ունի զխորհուրդ »: Նախ Քրիս-
տոսի գալստեան վերաբերեալ մարգարէութիւններն եւ չո-
րից Աւետարանչաց վկայութիւններն կը կարդան եւ յետոյ
« միարան յատեանն ելանեն խնկովք եւ մոմեղինօք եւ ամե-

նայն զարդուք՝ եւ զան 'ի դուռն եկեղեցւոյն » : Ասացինք մինչեւ Քրիստոսի ժամանակ միայն Հրէայք իբրեւ ժառանգարքայութեան Աստուծոյ կը համարուէին եւ հիմա եկեղեցւոյ դուռն հաւաքուած պաշտօնեայք այն հեթանոսներն կը նշանակեն որք փութացին Քրիստոսի հրաւերն ընդունել, եւ դուռը կը բախեն եւ կ'աղաղակեն « բաց մեզ Տէր » : Արարողութիւնս նշանակ է նաեւ « կատարածի գալստեան » ինչպէս Տօնացոյցն կը յիշէ, յորժամ « մեղաւորք խոտաովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ արգարացեալ մտանեն » յարքայութիւն Քրիստոսի :

ԱՒԱԳ ՇԻՆԳՇԱԲԱԹԻ

ԿԱՐԳ ԶԱՊԱՇԽԱՐՈՂՍՆ ԱՐՁԱԿԵԼՈՅ

Աւագ շաբաթու արարողութիւնք մեծաւ մասամբ Քրիստոսի յիշատակութեան կ'աշխարհակեն, ինչպէս Ս. Գրոց ընթերցուածներէն ու շարականներէն յայտ իսկ է : Այս առթիւ 'ի հետեւ մի գեղեցիկ սովորութիւն կար որոյ կմախքն միայն են մեզ մնացել. այն է, արձակումն ապաշխարողաց : Զինի մկրտութեան ծանրապէս մեղանշտնների միակ յիշութեան միջոցն՝ Ապաշխարողքիւնն էր : Յառաջ ժամանակ աւելի խոտութիւն կար մեղանշեւու նկատմամբ քան թէ հիմա : Ի սկզբան ապաշխարութեան խորհրդոյն մաստակարարութիւնն եպիսկոպոսին ձեռքն էր, բայց յետոյ հարկ եղաւ օգնականներ հաստատել : Ըստ այս որոշման քահանայք խոտովանքը կը լսէին եւ եթէ ապաշխարողն ծանր մեղքեր գործած լինէր՝ քահանայն զնա եպիսկոպոսին կ'ուղարկէր եւ սա կ'որոշէր եթէ հրապարակական խոտովանութիւն հարկաւոր է թէ ոչ : Ծանր մեղաց կարգը կը սեպուէին, հաւատոյ ուրացութիւն, շնութիւն եւ մարդաստանութիւն, որոց վերայ ուրիշ մեղքեր եւս յաւելցան : Հրապարակական խոտովանութիւնն այն էր որ մեղաւորն եկեղեցւոյն մէջ 'ի ներկայութեան եւ 'ի լուր բոլոր ժողովրդեան իւր մեղքերն կը խոտովանէր,

եւ եպիսկոպոսն ըստ ծանրութեան մեղաց ապաշխարանք եւ պատիժներ կը դնէր 'ի վերայ նորա: Ապաշխարութեան չորս կարգեր կային: — 1. Հեծեծողի եկեղեցւոյ նախագաւթումն կանգնած կ'աղօթէին եւ եկեղեցի մտնողները բարեխօսութիւնն առ Աստուած եւ առ եպիսկոպոսն կը խնդրէին: — 2. Ունկնդիր կարող էին Աստուածաշունչ գրոց ընթերցման եւ քարոզին ընկնդիր լինել, բայց աղօթելու եւ արարողութեան ժամանակ պիտէր եկեղեցւոյ դուրսն կանգնէին: — 3. Գեհնասարածի նոքա էին, որք արտօնութիւն ունէին աղօթից եւ արարողութեանց ժամանակ մնալ յեկեղեցւոյ բայց միայն ծնգաց վերայ: — 4. Կանգուն կեցողներն կարող էին ամբողջ պատարագի պաշտամանց յոտնկայս ներկայ գտնուիլ առանց հաղորդուելու: Ապաշխարութեան երկարութեան ժամանակը՝ յանցանաց համեմատ էր, 1, 5, մինչեւ 25 տարի: Բայց եպիսկոպոսն ըստ պարագայից կարող էր ժամանակն կարճեցնել: Զկնի ապաշխարութեան Աւագ Հինգշաբաթին հանդիսով աղօթիւք եւ ձեռնադրութեամբ յեկեղեցի կ'ընդունուէին: Աւասիկ աս է մեր ապաշխարողաց արձակման արարողութեան նպատակն, որ դժբախտապէս ներկայ միայն իբրեւ հին սովորութիւն եւ ձեւ կը շարունակուի առանց հին ժամանակի ապաշխարողներն ներկայեցնելու: Այսպիսի խիստ կարգադրութեան ներքոյ անտարակոյս մարդիկ իւրեանց վարուց ու բարուց մասին անհոյժ անտարբեր չէին մնալ:

Յետ այդորիկ կատարի յիշատակ հաստատութեան ահեղ խորհրդոյն սրբոյ Հաղորդութեան որոյ մասին արդէն բաւականին խօսած ենք յետագայ Փրկագործութիւն Գրիգորի ճառին մէջ:

Ոտնալուայի արարողութիւնն թէպէտ Յունաց եւ Լատինաց մէջ բաւականին հին էր, բայց մեր մէջ համեմատաբար նոր ծէս է 'ի Յունաց ժողի առեալ մետասաներորդ դարումն, որպէս Տօնացոյցն արդէն կը յիշէ « զոր թարգմանեաց սուրբ դիտապետն Հայոց Մեծն Գրիգոր վկայասէր » (Կաթ. 'ի 1065էն մինչեւ 1071):

ՓՐԿԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

1.

«Զինչ է ճշմարտութիւն», կը հարցնէր Պիղատոս, երբ Փրկիչն աշխարհի կը հռչակէր, թէ իմ աշխարհ գալու նպատակն այն է «զի վկայեցից ճշմարտութեան»։ Պիղատոսէն շատ դարեր յառաջ եւ շատ դարեր յետ մարդիկ ջանացան եւ դեռ կը ջանան այս հարցը պատասխանել. իւրաքանչիւր դար ճշմարտութեան մի նոր ճանապարհ կը ցուցանէ, մի նոր կանոն կը քարոզէ. բայց եւ ոչ մի ի սոցանէ յաջողեցաւ անսասան մնալ եւ ընդհանուր ընդունելութիւն գտնել, մանաւանդ որ աշխարհային գիտութեանց ոչ մէկը համարձակեցաւ ճշմարտութիւնը գտած լինել։ Գիտութիւնք որք մարդկային մեծ հմտութեամբ եւ ահագին աշխատութեամբ զարմանալիք են գործած իւրեանց կատարելութեամբն՝ այսօր կը խոստովանին որ թէպէտեւ ճշմարտութեան ճանապարհի վերայ են, ճշմարտութենէն, այսինքն ճշմարտութեան աղբիւրէն այնքան հեռի են որքան երկինք յերկրէս։ Կը հիանանք բնութեան վերայ եւ նորա արտադրութիւնները մեծ հետաքրքրութեամբ կ'ուսումնասիրենք. բոյսերն իւրեանց գեղեցկութեամբն եւ սքանչելի կազմութեամբն զմեզ կ'ապշեցունեն. կը քննենք, մի ըստ միով է կը բաժանենք զնոսա, նորանց միութեան եւ բաղադրութեան կանոններն կը գտնենք. բայց թէ ինչ է կամ ո՞ւր է այն զօրութիւն որ այդ միութիւնը յառաջ կը բերէ եւ այդ մասնիկները միմեանց հետ կը կապէ, են եւ միշտ պիտի մնան անըմրձունելի մեր հոգեղէն մտաց հասկացողութեան։ Նոյն դրութեան մէջ են բնական գիտութեանց բոլոր ճիւղերն, որք պատմութիւններ կը պատմեն հազարաւոր դարեր մեզնեց յառաջ, ակնարկներ կ'անեն մեզնից անշարի եւ անսահման հեռաւորութեամբ բաժանեալ աղբիւրների։ Չգիտեմ որ ճառընտրի մէջ կարդացի կամ որ ծերուկի բերնէն լսեցի հետեւեալ պատմութիւնն որ զայս սահմանաւորութիւն մարդկային կարողութեանց եւ մտաց գեղեցկօրէն կը լուսաբանէ։ — Ճգնաւոր ոմն իւր միայնակեցութեան ժամանակ շատ կը մտածէր Աստուծոյ մեծութեան վե-

րայ եւ միշտ կ'աղօթէր որ Աստուած իրեն շնորհ տայ իւր գոյութեան մեծութիւնն ըմբռնելու համար։ Այսպիսի խորհըրդածութեանց մէջ էր նա մէկ օր երբ նիրհեց եւ երազ տեսաւ։ Մի ահագին ծով երեւեցաւ իւր առջեւ եւ ծովի ափին նստած մի հրեշտակ 'ի ձեւ մարդոյ որ մի փոքրիկ դրդալով ծովի ջուրէն կ'առնէր եւ կը թափէր ցամաքի վերայ։ Երկար ժամանակ շարունակեց հրեշտակն իւր գործողութիւնն, մինչ ծերունի ճգնաւորն սալած մնացել էր թէ այդ հրեշտակն ի՞նչ նպատակ ունի։ Հուսկ յետոյ մօտեցաւ նորան եւ հարցրեց, Որդեակ, ի՞նչ է քո նպատակն, այդ ի՞նչ կ'անես փոքրիկ դրդալովդ։ Կ'ուզեմ ամբողջ ծովի ջուրն ածեմ ցամաքին վերայ որ տեսնեմ ծովի տակն ի՞նչ կայ, պատասխանեց հրեշտակն։ Ո՛հ հիմար, ի՞նչպէս ես կարող այդ ահագին ծովը դատարկել քո փոքրիկ դրդալովի։ Ո՛հ հիմար, պատասխանեց հրեշտակն, դու ի՞նչպէս ես կարող քո փոքրիկ սահմանեալ մաքովն Աստուծոյ անհուն խորութիւններն թափացել։ Եթէ դրդալս բաւական չէ ծովիս ջուրը հանել 'ի տեղւոյն, մարդկային միտքն դեռ նուազ բաւական է Աստուծոյ աննիւթ բնութիւնն քննել եւ ըմբռնել։ Ահաւասիկ մի գեղեցիկ պատկեր մարդկային մտաց սահմանաւորութեան։ Աստուած յամենայն դարս մարդկային հասկացողութեան համեմատ իւր սուրբ կամքը յայտնած է ողբի մարդկան։ Աստուած առնչն մեղ բնարանութիւն չի սովորեցնել, այլ Աստուծոյ կամքն մարդոյս ունեցած գիտութեան համեմատ կը յայտնէ։ Օրինակի համար եթէ Մովսէս հիմա կենդանի լինէր եւ Ծննդոց գիրքը նորէն գրելու լինէր, անշուշտ իննեւտասներորդ դարու զիտութիւններն եւ յառաջադիմութիւնն անտես չէր տնել։ Այդ գիտութեանց վերայ ու եւ է վճիռ չէր տալ թէ ճշմարտութեան վերայ են հիմնեալ, թէ սխալ հասկացողութեան։ Զանգի նորս նպատակն բոլորովին տարբեր պիտի լինէր. նա մեր դարում տպրելուն համար կ'ստիպուէր մեր գաղափարներն յօխ առնուլ որպէսզի մեզ հասկանալի լինէր։ Այսպէս խօսեցան եւ քարոզեցին Մովսէս եւ ամենայն մարդարէք, այսպէս խօսեցաւ Փրկիչն մեր Քրիստոս։ Եւ Քրիստոսի փրկագործութեան պատմութիւնն սոյն իսկ սճովն հաղորդուած է

մեզ: Բայց դրաւոր պատմագրութենէն զատ մարդկային միտքն ու զգացմունքն յաւուրցն Ադամայ մինչեւ ցայժմ զօրաւոր վկայ է այդ ճշմարտութեանց: Ուրեմն նախ տեսնենք մեր բանական մտաց վկայութիւնն ինչ է այս մասին:

2.

Աւետարանի քարոզչաց ամենէն աւելի նախանձայոյզն եւ հաւատարիմն, Պօղոս Առաքեալն ասեմ, կ'աղաղակէ. «Ոչ եթէ զոր կամիմն՝ զայն առնեմ, այլ զոր ատեմն՝ զայն գործեմ... Հաճեալ եմ ընդ օրէնսն Աստուծոյ ըստ ներքին մարդոյն. բայց տեսանեմ այլ օրէնս յանդամս իմ, զինեալ հակառակ մտաց իմոյ, եւ գերեալ զիս օրինօքն մեղաց որ են յանդամս իմ: Այր մի տառապեալ եմ ես. ո՞վ ապրեցուցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի մահու»: Ո՞ր մարդը չէ կարող սրբազան Առաքելոյն սոյն խօսքերն իւր իսկ անձին վերաբերութեամբ խօսիլ. ո՞ր մարդը չէ զգացել այն հակառակութիւնն որ կայ իւր բնութեան մէջ. ինչպէս գիտելով զբարին՝ չարը կը գործէ, եւ յետոյ կ'ապաշխարէ իւր չարութիւնն եւ նոր ուստ կ'ուխտէ այլ եւս չը մեղանշել: Բայց քիչ ժամակէն յետ՝ իւր անձին մէջ բնակեալ երկու հակառակ զօրութիւնք կ'սկսին մարտնչել. հոգին կ'ուզէ բարձրանալ եւ վերանալ եւ անարատ մնալ, մարմինը կ'ստորանկի, կը խոնարհի եւ մեղքերով կը ծանրանայ. հոգեով զբարին կը սիրէ, բայց «ոչ եթէ զոր կամիմն՝ զայն առնեմ»: Հոգեով զչարն կ'ատէ, բայց «զոր ատեմն՝ զայն գործեմ»: Պօղոս Առաքեալն, հասարակ հոգեղինաց վսեմագոյնն, մի շատ յարմար եւ ազդու պատկերով կը նկարագրէ մարդկային բնութեան այս ցաւալի դրութիւնն: Զինքը կը նմանեցնէ մի մարդոյ, ոյր վերայ մի մեռեալ մարմին կապած լինի, որ ուր որ գնայ մեռելոյն ծանրութիւնն զինքն կը տանջէ եւ կը զզուեցնէ, բայց եւ այնպէս անհնար է այդ չարչարանքէն ազատուել, եւ խեղճ մարդն հեծեծանօք կը հառաչէ. «Ո՞վ ապրեցուցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի մահու»: Միթէ ճշգրիտ չէ՞ այս նկարագրութիւնն. միթէ մենք այս մեռելոյն գարշահոտութենէն չե՞նք նեղուում եւ նորա ծանրութեան տակ չե՞նք տառապում: Աշխարհիս պատմութիւնն

եւս վկայ է այս իրողութեան. ամէն ժամանակ մարդկային ցեղն այս գիտակցութիւնն ունեցել է. այդ ցաւագին անհամաձայնութեան բեռն իւր վերայ ծանրացել է, զանազան տեսակ միջոցների է գիմած այդ բեռն թեթեւանցելու համար. բայց իզուր:

3.

Բնութեան մէջ այսպիսի տարօրինակ բան չկայ: Մինչդեռ Աստուծոյ բոլոր արարածներն կատարեալ ներդաշնակութեամբ կ'ապրին. սխալութիւն եւ մեղք չկայ նորանց մէջ, ամենեքեան իւրեանց յատուկ պաշտօնն ու պարտականութիւնն կը կատարեն. որքան տարօրինակ եւ զարմանալի որ արարածոց մին, տէրն եւ թագաւորն բնութեան, այսքան թշուառ լինի եւ իւր բնութեան մէջ այսպիսի հակառակ եւ անհամաձայն զօրութիւններ ունենայ: Քաւ լիցի որ Աստուած զմարդն այսպէս թշուառ ստեղծած լինէր. պատճառն այլուր խուզելի է: Ծննդոց գիրքն աղօտարար կը նկարագրէ այդ պատճառն. տեսնենք ինչ կ'ասէ նա: Աստուած զմարդն ստեղծեց 'ի հողոյ երկրէ եւ « փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի »: Այսինքն, Աստուած զմարդն ստեղծեց, այլ թէ ինչպէս ստեղծեց, որքան ժամանակու՞մ ստեղծեց, եւ ըստեղծման ուրիշ պարագայք, մեղ անյայտ են: Այսքանը պարզ եւ հասկանալի է որ մենք մեղմէ չ'եղանք այլ Աստուած զմեզ արար: Յետոյ, կը շարունակէ Ս. Դիրք, « եւ եղեւ մարդն յողի կենդանի »: Աննիւթ հոգին միաւորեց նիւթեղէն եւ հողեղէն մարմնոյն հետ, եւ այս միութիւն կատարեալ ներդաշնակութեամբ եւ համաձայնութեամբ տեղի ունեցաւ. մարդոյս բնութեան մէջ երկու հակառակ զօրութիւնք չկային որ միմեանց դէմ միշտ մաքառէին որպէս այժմ. մարդ եղաւ մի « հոգի կենդանի », մարմինը չէր կարող մի բան ուզել առանց հոգին եւս նոյնը ուզելու, ոչ եւս հոգին կարէր մի բան խորհել առանց մարմնոյ խորհրդակցութեան: Բայց այս համաձայնութիւնն եւ ներդաշնակութիւնն 'ի մէջ հոգւոյ եւ մարմնոյ յարատեւ չեղան: Մի բան պատահեց որ այդ միութիւնն կործանեց. եւ այս պատահարն մեծաւ մա-

սամբ նոյն իսկ մարդոյն յանցանօքն — անհնազադութեամբն — տեղի ունեցաւ։ Այս անկման բոլոր պարագայքն եւս մեզ յայտնի չեն, անշուշտ մեր հասկացողութենէն վեր են, եթէ ոչ անյայտ չէին մնալ։ Զիարդ եւ իցէ յԱստուծոյ հաստատեալ միութեան կապը խզեցաւ, մարդն ոչ եւս մնաց մի «հոգի կենդանի»։ Իւր զօրութիւններն բաժանեցան եւ միմեանց հակառակեցան. մարմինը եղաւ իբրեւ մեռեալ եւ իւր ծանրութեամբն հոգին այնքան ճնշեց որ Պօղոսի նման մի սուրբ կը հեծէր. «Ո՞վ ասրեցուսցէ զիս ի մարմնոյ աստի մահու»։

4.

Այս խզեալ կապը դարձեալ յօդել, արտաքին մարդն ներքին մարդոյն հետ դարձեալ հաւասարել եւ համաձայնեցընել, զմարդն բարձրացունել առ Աստուած՝ Բրիստոսի պաշտօնն էր եւ իւր փրկագործութեան գլխաւոր առարկայն։ Յառաջ քան թէ Բրիստոսի տնօրինութեանց վերայ խօսելն, տեսնենք մարդն, որ խկզբանէ անտի իւր յանցանաց եւ անկեալ վիճակի գիտակցութիւնն ունեցել է, ինչ միջոցներ է գործածել իւր վիճակն բարւոքելու համար։

Անժխտելի ճշմարտութիւն է որ մինչեւ ցարդ երեւցած ազգաց ոչ մէկը աստուածաճանաչութենէ զուրկ է եղած։ Ամէն ազգ, ամէն ցեղ մի եւ իցէ եղանակաւ Աստուած պաշտել է, եւ այս պաշտելու գլխաւոր միջոցն՝ աղօթքն ու պատարագն է եղած։ Պատարագն միշտ անբաժան է աղօթքէն։ Ուր որ աղօթք կայ անդ եւ պատարագ կայ, Բրիստոսէն յառաջ ասլորած ազգերն գրեթէ առ հասարակ անասուններ կը պատարագէին առ Աստուած, զորս կը մորթէին եւ կրակով կ'այրէին։ Անասնոց արիւնը թափելով չը չատացան. բացառիկ դէպքերում իւրեանց համագոյնց մէկը՝ մի մարդ, կը զոհէին առ Աստուած։ Այս ինչպէս բան էր. ինչո՞ւ համար մարդ անասնոց կամ մարդոյ արիւն կը թափէր եւ կը յուսար այդու հաճելի լինել Աստուծոյն։ Եթէ բոլոր եղելութիւնք Աստուծոյ արարածներն են, արդեօք Աստուծոյ կամաց հակառակ չէ՞ր որ մարդ իւր համագոյնց մին սպա

նանէր, յԱրարչէն պարգեւեալ կեանքն շիջուցանէր։ Ուրեմն արիւնաշաղախ պատարագի ընդհանուր սովորութիւնն նշանակ է մի շփոթութեան որ տեղի է ունեցել մարդոյս բնութեան մէջ, զոր նա կը ջանայ բարւոքել արիւնալից զոհերով։ Ասպ ի՞նչ էր այդ շփոթութիւնն։ Այն մարդն որ մի այսպիսի պատարագ կը մատուցանէ՝ կուզէ խոստովանիլ թէ ինքն մի այնպիսի մեղաց ներքոյ է որոյ վասն մահու արժանի է դարձել, մահապարտ է եղել, եւ կ'ուզէ այսու (արիւնաշաղախ պատարագով) իւր մեղաց թողութիւն ընդունել եւ մահուան պատիժէն ճողոպրիլ։ Ամէն ազգաց մէջ ամէն ժամանակ զոհոց նշանակութիւնն սա է եղած։ Այս տեսակ պատարագներ ոչ թէ միայն առանձին մեղաց համար կամ առանձին մարդոց կողմէ կը մատուցանուէին, այլ ընդհանուր ազգաց կողմանէ եւ հաստատուն ժամանակ, որով մի ընդհանուր եւ յարատեւ դրութեան կ'ակնարկի։ Ի մի բան այս պատարագն ակնարկ է այն զառածեալ բնութեան զորմէ սուրբն Պօղոս այնքան թախծագին ձայնիւ կը գանգատէ. « Ո՛վ ապրեցուցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի մահու »։ Հին ազգաց մէջ պատարագի գլխաւոր յատկութիւններէն մին էր նորա կատարելութիւնն ու մաքրութիւնն ('ի նշան անմեղութեան), նաեւ ցանկալի կը համարուէր պատարագելի անասնոյն հանդարտ կտնգնելն (իւր թէ անասունը կամու զինքն կը նուիրէ 'ի փրկութիւն մարդոյ)։ Երբ պատարագելին մարդ լինէր հասարակապէս անմեղ մանուկ կամ կոյս օրիորդ կ'ընտրուէր, եւ պատարագն աւելի ազդու կը համարուէր եթէ մանուկն կամ աղջիկն յօժարութեամբ զինքն նուիրէր։ Կը տեսնենք որ Հրէից ազգն մի եւ նոյն դադափարներն կը առածէր, միայն թէ մարդասպանութիւնն խստիւ արգելեալ էր նորանց մէջ, մարդկային բնութեան բաղձանքն Հրէից մէջ մի եւ նոյնն էր որպէս այլոց ազգաց մէջ։ Թէպէտ Հրէայք աւելի անմիջապէս Աստուծոյ կառավարութեան ներքոյ էին, սակայն իւրեանց պատարագներն ու զոհերն ըստ ինքեան ոչինչ արգիւնք ունէին եւ միայն իբրեւ տիպ եւ ստուեր Բրիստոսի խաչին պատարագի՝ նախապէս կ'ազդէին։

5.

Այս ստուերն ու տիպն կատարեցաւ յորժամ Բրիստոս եկն յաշխարհ եւ

էլից զօրէնսն Մովսիսի
 Զոր խօսեցաւն 'ի Սինայի .
 Եկեր զԴաւն օրինակին
 Եւ ըզբաղարջն ընդ եղեգին .
 Ըզգինն 'ի նորս փոխելով
 Զբսուերն 'ի լոյս ճշմարտելով .
 Փոխան գաւին ինքն գոլով
 Գաւն Աստուծոյ նըւիրելով :

Արդ Բրիստոսի պաշտօնն իբրեւ Փրկիչ աշխարհի լինչ էր . նա լինչպէս պէտքէր զմեզ ազատէր : Փոքր ինչ յառաջ յիշեցինք որ յԱստուծոյ Հաստատեալ Համաձայնութիւնն ու ներդաշնակութիւնն 'ի մէջ Հոգւոյ եւ մարմնոյ նոյն իսկ մարդոյն յանցանօքն քակեցաւ , եւ մարդոյս թշուառութեան պատճառն այս անհամաձայնութիւնն է որով նա Աստուծոյ առջեւ դատապարտելի եւ իբրեւ մահապարտ կը Համարուի : Տեսանք նաեւ որ մարդ ինքնին կարող չէ Աստուծոյ արդարութիւնն կատարել եւ իւր յանցանքն քաւել : Ուրեմն Բրիստոսի պաշտօնն էր նախ Հոգին մարմնոյն Հետ վերստին Հաշտեցնել եւ Աստուծոյ արդարութիւնն կատարելով՝ մեր մեղքերն քաւել : Առաջին պաշտօնը կատարեց մարդանալով , Աստուած խոնարհելով եւ մարդկային մարմին զգենլով : Այսպէս Բրիստոս եղաւ նոր Ադամ , նոր նախահայր աղգի մարդկան ամենայն կատարելութեամբ :

6.

Բայց , թերեւս մէկը Հարցնէ , եթէ Բրիստոս մարդացաւ եւ իւր մարդկութիւնն Աստուածութեան Հետ Հաւասարեց , մեզ ինչ , քանի որ մեր ներքին Հոգեւոր վիճակն մի եւ նոյն է որպէս յառաջ : Բրիստոսի չիրկազործութեան պտուղն 'ի յարութեան յաւուրն յետնում պիտի յերեւան գայ . « այժմ տեսանեմք իբրեւ ընդ Հայելի օրինակաւ , ոյլ յայնժամ դէմ յանդիման » : Բայց որպէս զի յաւուրն յա-

րութեան արժանանամք՝ այդ փրկութեան արդիւնքն վայելել, պարտական ենք որ աստ յայսմ աշխարհի Քրիստոսի զինուորեալ Եկեղեցւոյն մէջ հաստատեալ խորհուրդներին մասնակից լինել: Նախ ինչպէս որ առաջին հին Ադամէն մարմնաւորապէս ժառանգեցինք զառաժեալ եւ մեղսաութիւնութիւն, պարտիմք նաեւ այժմ հոգեւորապէս Նորն Ադամայ ժառանգութիւնը մտնել: Եւ այս որդեգրութեան գլխաւոր պայմանը Մկրտութեան սուրբ խորհուրդն է: Այս խորհրդոյ ընդունելութեամբն կը դառնամք որդիք Քրիստոսի: Բաւական չէ որ լոկ Քրիստոսի որդեգիր դառնամք, հարկաւոր է նաեւ որ Քրիստոսի կատարելութիւնն ստանամք որ մեր հոգին ու մարմինը հաւասարուին եւ համաձայնուին որպէս Քրիստոսինը: Այս եւս մի ուրիշ ահեղ խորհրդոյ միջոցաւ կը կատարուի — այն է Հաղորդութեան սուրբ խորհրդոյ միջացաւն: Հաղորդութեան խորհրդոյ շնորհիւ Քրիստոսի մարմնոյ եւ արեան հաղորդակից կը լինիմք եւ նորա կատարելութիւններն մեզ վերայ կ'առնուով: Մենք չէինք կարող Քրիստոսի անձին կատարելութիւնները իւրացունել եթէ նորա ճշմարիտ մարմնոյ եւ արեան հաղորդակից չը լինէինք, եթէ մենք նորա իսկ մարմինը չ'ուտէինք եւ նորա արիւնը չ'ըմպէինք: « Ես եմ հացն կենդանի, որ յերկնից իջեալ: Եթէ ոք ուտիցէ 'ի հացէ յայսմանէ՝ կեցցէ 'ի յաւիտեան... Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ոչ կերիջիք՝ զմարմին Որդւոյ մարդոյ եւ արքիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս: Որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, ունի զկեանսն յաւիտեանս, եւ ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում. զի մարմին իմ ճըշմարիտ կերակուր է, եւ արիւն իմ ճշմարիտ ըմպելի է: Որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, յիս բնակեսցէ, եւ ես 'ի նմա: Որ առաքեաց զիս կենդանին Հայր, եւ ես կենդանի եմ վասն Հօր: Եւ որ ուտէ զիս՝ եւ նա կեցցէ վասն իմ: Այս է հացն որ յերկնից իջեալ. ոչ որպէս կերսն հարքն զմանանայն եւ մեռան. որ ուտէ զհացն զայս՝ կեցցէ յաւիտեան » (Յովհ. Զ, 48—59): Ահաւասիկ Քրիստոսի խօսքերն սուրբ Հաղորդութեան վարդապետութեան վերայ: Քրիստոսի մարմինը չը պիտի հին իսրայէլացւոց նման իբրեւ մանա-

նայ ուտենք եւ մեռնինք. այսինքն առանց ոեւիցէ հոգեւոր օգուտ քաղելու նորանից. մանանայն Սուրբ Հաղորդութեան օրինակն ու նշանակն էր. նա իբրեւ օրինակ եւ ստուեր առ այս կ'ականարկէր, բայց այժմ «ստուերն 'ի լոյս ճշմարտեցաւ» . «գի մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է» : Մարդ՝ իւր կենդանութիւնն կորուսած էր. 'ի մահ էր դատապարտեալ. արդեօրիստոսի կենդանարար մարմինը այդ կեանքն կը վերանորոգէ : Միայն այն մարդն որ արժանաւորապէս եւ կատարեալ հաւատով Քրիստոսի մարմինը ուտէ եւ նորա արիւնն ըմպէ՝ «կեցցէ 'ի յաւիտեան» : Միայն այնպէսն կ'ունենայ «զկեանսն յաւիտեանականս. եւ ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում» : Քրիստոսի խօսքերն բաւականին պարզ են եւ մեզ հասկանալի, որ առանց ճշմարիտ հաղորդակցութեան մարմնոյ եւ արեան նորա՝ մեր անձն չէր կարող մի այսպիսի յաւիտեանական փոփոխութիւն կրել : Ապա ուրեմն Մկրտութիւնն պայման է որդեգրութեան եւ նոր ծննդեան, եւ Հաղորդութիւնն պայման է վերստին նորոգման եւ կենդանութեան : Այս երկու խորհուրդներն Քրիստոս յատկապէս հաստատեց իբրեւ ամէն մարդոյ փրկութեան համար անհրաժեշտ :

7.

Փրկագործութեան վերջն այս չէր : Մարդ իւր յանցանքն Աստուծոյ սպառնալիքն իւր վերայ բերեց. նա մահապարտ գտաւ եւ Աստուծոյ յաւիտեանական արդարութիւնն կը պահանջէ որ այդ յանցանքն ջնջուէր : Մարդ՝ իւր մեղաց պատճառաւ հեռացաւ յԱստուծոյ, արտաքսեցաւ 'ի դրախտէն փախկութեան. այլ եւս չէր կարող մերձենալ առ Աստուած : Միայն եթէ մէկ մարդ երեւէր որ մեղաւոր չը լինէր կարելի էր որ նա մերձենար առ Աստուած եւ ազգի մարդկան մեղքն իւր վերայ առնոյր : Այսպիսի ոմն էր Քրիստոս. ճշմարիտ Որդի մարդոյ, ներկայացուցիչ համայն սեռի մարդկան : (Տես Եկեղ. Հայաստ. էջ 69, Ժանօր. 3) : Անշուշտ անհասկանալի է այս խստութիւնն աստուածային արդարութեան, բայց եւ այնպէս բոլորովին համաձայն մարդոյս բաղձանաց որք ամեն ժամանակ եւ ամէն ազգի մէջ յայտնեցան

որպէս կանխեցաք ասացաք: Սա էր կատարումն դարաւոր տենչանաց մարդկան. սովաւ մարդն մեռեալ՝ կենդանացաւ եւ բարձրացաւ առ Աստուած: Եւ արդ Քրիստոս համարձեալ յերկինս իւր մտնջենաւոր պատարագն կը մատուցանէ առ Աստուած. այս պատարագի յիշատակն է՝ զոր մենք կը կատարենք՝ ի յերկրի ըստ իւրում պատուիրանի թէ « յիշատակ իմ առնիցէք մինչեւ եկից ես միւսանգամ »: Ամէն անգամ որ մենք մեր սղօթից հետ Քրիստոսի պատուական մարմինն ու արիւնն կը նուիրենք առ Աստուած, ինչպէս մեր սղօթքն լսելի կը լինի նոյնպէս եւ մեր պատարագն ընդունելի եւ հաճելի կը լինի:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹՈՒ

Զոհիդ ժամ հասաւ. եւ դու հասար Բեթաւայ սարին գլուխ, Յիսուս, խաչդ ի գետին դիր, ո՞վ դու խաչի մշակ, արեւակէզ ճակատիդ քիրտն սրբէ, զաչերդ ի վեր ան տեսա՜նա կուգայ անառակ որդին, մարդկութեան թշուառ զուլակ. վեց հազար տարի է՝ երկրիս վերայ կը թափառի, եւ այժմ իսպառ չքաւորեալ անօթի քաղցած կը վերադառնայ հայրենի տունը. զքեզ Գողգոթային գլուխը գտաւ, եւ դու երկինքէն մինչեւ Բեթլէհէմի մասը եւ անտի մինչեւ այսր՝ զայն կորոնէիր եւ ահա գտեր: Գիրկս արի, համբուրէ, զի դու երկնից Հօր գորովոյն բազուկներն ես. զքեզ երկինքէն մինչեւ յերկիր պարզեց որ դրկես անառակ որդին, յուսիդ վերայ բառնաս մոլորեալ ոչխարը: Տէս, Տէր, կորսուած դրամն եւս ոտքիդ տակն է, ժանգոտած եղծուած՝ բարբոսին. կը ճանաչէս արդեօք, այդ է քո տիրական պատկերն ու կնիքը:

Փրկութեան աւուր երրորդ ժամն եհաս. տարածիր, Յիսուս, պարզէ ամենազօր բազուկներդ քառաթեւ սեղանին վերայ, թոյլ տուր, որ զենուն զքեզ, լուռումուռ կաց, բերանդ մի բանար, դու անխօս որով մի ես քո կտրիչներուն առաջ. ճիշդ այնպէս կաց ինչպէս գուշակեց Նաային:

Ո՞վ դուք, Մովսիսի անհաւան եւ սաահակ որդիքները, տեսէ՛ք, ահաւասիկ կեանք ձեր կախեցաւ զիայտէն: Դա անասաւորն մէջ բարձրացած պղնձէ օձ չէ, որ միայն խրատ-յէլի օձահար որդիքները բուժէ. այլ բոլոր բովանդակ հեթանոսները մահալուսն լիշապին խայթուածէն պիտի բժշկէ,

եւ առ այս նշան կուտայ մարգարէն. « Եւ բռնկուի ի թեւս նորա: »

Ահա բարձրացար, Տէր, եւ դու կասէիր թէ երբ բարձրանամ ես, զաշխարհ բոլոր առ իս կը ձգեմ: Կը զարմանամ, Տէր, այդ անուր, անհնար հրաշքիդ. չգիտեմ ինչպէ՞ս պիտի ձգես. թեւերդ կապուած են, ոտներդ բեւեռուած եւ սակաւիկ մի եւս դու կը մեռնիս եւ կը մնաս անշարժ, եւ մարդիկ զքեզ ի գերեզման կը տանին, կարծելով թէ դու եւս մեր աշխարհի մեռեալներէն ես: Եւ միթէ հնա՞ր է խաչէ՞դ եւ գերեզմանէ՞դ զաշխարհ առ քեզ ձգել:

Այլ գիտեմ եւ կը հասկնամ, Յիսուս, քո միտք պարզ է եւ խոր, քո ամենահաս, ամենազօր ձեռքդ նոյն իսկ մահուդ մէջ կենդանի եւ զօրաւոր է. եւ դու զմարդիկ առ քեզ սրոյ բռնութեամբ չես ձգեր ինչպէ՞ս աշխարհիս տիրապետ աշխարհակալները. այլ անհուն սիրովդ կը ձգես, խաչի՞դ անձնանուէր գոհովդ կը ձգես, անպարտ արիւնովդ կը ձգես. քաղցըր լըծովդ կը ձգես. այս աշխարհէն՝ կենդանի հաւատացեալները կը ձգես, ի գերեզման կիջնաս՝ հողէն մեռեալները կը ձգես. ի ներքին բանսն երթալով՝ կապեալ հոգիները կը ձգես. կռամուլութեան տաճարներէն՝ մոլորեալ հեթանոսները կը ձգես. եւ կը բերես կարծես եկեղեցւոյդ նորագաւթի՞ն զամէն մի հօտ կազմելով քաջ հովուի՞դ գաւազանին տակը կը ժողովես:

Յօդէ, ո՞վ կենաց աղբիւր, ցօղէ սուրբ արիւնդ, թող ի խաչէդ իջնան թափին մեր նախահօր գազաթան վերայ. զոր մահուն ոստիկան, ո՛հ, ոտնհարելով գլորեց գերեզմանին դուրը. մարդն անմահ էր, լոյս էր, Աստուծոյ անեղծ ձեռագործն էր. աւանդ անմահն մահացաւ, ու եղծաւ տիրական պատկերն:

Խաչելդ իմ Տէր, մինչ ողջ էիր դու, զարմանազան սքանչելեօքդ իսրայէլի աշխարհը լցիր եւ արդ ի մահուդ եւս սքանչելիս կը գործես: Դեռ ի գերեզման չգնացիր, հազարաւոր ամաց մեռեալները գերեզմաններէն յորութիւն կառնեն: Տաճարին վարագոյր վերուստ ի վայր կը ցելու, Հոգին ի տաճարէն կ'երթայ, Ահարօնեան քահանայութիւնը կը դադարի, մեծ Քահանայապետիդ խաչին վերայ միանգամ մատուցեալ զոհ կը մշտնջենաւորէ. եւ զայս ամէն գործելով ցոյց կուտաս ուրեմն, թէ ի մահուդ՝ կենդանի Աստուած ես եւ քո մահ՝ մեռելոց համար անմահութիւն է:

Չվէմք անարգեցին շինողք, սորա համար ահա Սիօնի լեռան տապաւած վէմերը մեծ ճայթուումով կը սպասաւորին. ան-

պարտ մահուդ համար քարերն անգամ չհանդուրժելով աղաղակեցին. խուլ եւ համր Յակովբայ որդիքները համրացան ու չլսեցին: Կեղծաւոր ու նախանձաւոր դպիրք եւ փարիսեցիք, որ հին Տաճարին իբրեւ շինողը կը համարուէին եւ որ Մովսիսի յաթոռ կը բազմէին, նոքա զքեզ անարգելով անարգեցին. երբէք չիմացան խելակորոյս ոգիները, թէ դու ես միակ հին ու նոր Սիօնին ընտրեւագոյն եւ միացուցիչ վէմն անկեան:

Սարեկայ խաչի ծառէն կախուած, ո՛վ ճշմարիտ զոհ, քանի՜ անուշահոտ է ծուխդ. որ կը ծաւալի եւ կը ծառանայ դէպ երկինքը. աշխարհ բովանդակ զոհիդ փրկութեան հոտով լցաւ: Եւ ահա քո Հայր Աստուած երկինքէն իջեր է Գողգոթային գլուխը, հրեշտակներ ու մարդիկ խաչիդ սանդուղէն ելեւէջ կառնեն, հաշտութեան նշան ուխտին կամար կապեր է մէկ ծայրն յԱստուած, միւսն ի մարդիկ, երկինք եւ երկիրը ի հաշտութիւն կը կապէ: Եւ այսպէս կը լրանայ եւ կաւարտի, Տէ՛ր, փրկաւէտ զոհիդ մեծահրաշ խորհուրդ:

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

(Յիսուսի վերջին շաբաթ եւ խաչի հառ.)

Աւագ չաբաթու յարմար յօդուածոց պատճառաւ չը կառողացանք ճաշոց Աւետարանի բացատրութիւնն պետեղել այս թուոյն մէջ: Մի եւ նոյն պատճառաւ պատասխանիս Ա.Թ.Թ.Ա.Կ.ԻՅՍ այս անգամ չը հրատարակեցան:

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Հանդիսիս եռամսեայ գիցն է ՚ի Տանկասան 7 դահեկան, քրքասարաւ 10 դահեկան, եւ ՀԱՏԸ 20 ՓԱՐՍԱՅ, Եւրոպա, 2 1/2 Փր. Հնդկասան, 1 1/2 Ռուսիի. Պարսկասան, 5 Ղ.Ն. Ռուսասան 1 Ռուբլի:

Վճարումն պէժ է որ միշտ կանխիկ լինի:

Նամակ կամ որ եւ իցէ գրութիւն պէժ է ուղղել առ Խմբագրութիւն Եկեղեցի Հայաստանեայց Հանդիսի, Չամբախ-նըլար, Յակոբեան խան, Պաղտաշեան Տպարան:

Խմբագիր

Թ Ա Ր Ո Ս Զ Ո Ի Ղ Ա Յ Ե Յ Ի

Կ. Պ Ո Ղ Ի Ս

Տ Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Գ. Պ Ա Ղ Տ Ա Տ Լ Ե Ա Ն

Չամբախնըլար, Յակոբեան խան, Թիւ 10, 11, 12, 13

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک رخصتیہ طبع اول شمر